ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Ազգային, Գրական, Քաղաքական, Գիտական

51ՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 52 Գ. ՇՐՋԱՆ 28 ԴԵԿՏԵՄԲ. 1902

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մասիս շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագինն է Կ. Պոլսոյ համար **Գռուշս** ղր. եւ գաւառներուն համար **Ցիսուն** ղր., կանխիկ վճարելի: Առտաւանման՝ 12 ֆրանք կամ 5 ռուպլի: Թղթատարական ծախքը խնբագրութեան վրայ է: Վեցամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուիր: Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամեն աւտոյ մեկնի: **Մասիս** հրապարակ կ'ելլէ ամեն շաբաթ առտու: Այլ բաժանորդները որոնք պակաս քերթ ստացած են, պիտի է խնդրեն խնբագրութենէն: Ժամանակ անցնելէ վերջ՝ այս տեսակ առարկութիւնները ընդունելու չենք ուզեր:

Չի հրատարակուած ձեռագիրները եւ չենք դարձներ:

Չեռին կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

Հասցէ

درعلیه ده آغوب ماطیوسیان مطبعه سنده «ماسیس» غزته سی اداره سنه

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»Ի
Տպարան Յ. Մատթեոսեան
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Rédaction de la Revue MASSIS
Imprimerie H. Matteosian
CONSTANTINOPLE

Տպագր. Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ — Կ.Պոլիս

ՀԵՐՃԱՅԻ
HERCZAÏ
ХЕРЦАЙ

ԿԱՐԳԱՎԱՃԱՌ

ԱՄԱՆԿԱ ՎԱՃԱՌՈՒՄ

ցանկացած գիւղատնտեսական մեքենաներ

ՎԱՃԱՌՔ ՓՈՒ

Եղեսիոյ փողոց թիւ 13

Հերցայի Վաճառատունը ունի մեծ երեսպատում պահեստ գործիքներու, ամէնքն ալ առաջին ձեռքէ առնուած, ուստի կրնայ ամէն տեսակ գործիքներ ալ ծախել ամենաէժան գիներով։

Հերցայի Վաճառատուն ընդունակ է ամէն տեսակ գործիքներ ալ նորոգել ամենայն կատարելութեամբ։

Հերցայի Վաճառատունը ունի գործարան մը (ջօփան), ուր կրնայ նորոգել ամէն տեսակ գործիքներ։

ՄԱՏՈՒՑՈՒԹԻՒՆ

Հարկաւորին համար կանխիկի, միացեալին հետ չափաբաժնեան գնահատութեամբ, կանխիկի գիներէն ցածր գիներով։ Գործիքները կրնան 5 տարի, 100/ն 5 տոկոս, 10 տարի ալ 100/ն 10 տոկոսով ետ վերադարձուած չեն։

Ձեռքի, ոտքի ու ոտքի եւ ձեռքի միացեալ մեքենաներ կը գտնուին

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի մեքենայի մնայ, բայց էական կէտն է լաւ մեքենայ մը ունենալ, որովհետեւ լաւ մեքենայ մը անքիւ եւ անհատար ծառայութիւններ կը մատուցանէ, մինչդեռ գէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ դժգոհութեանց եւ տատամսի պատճառ մըն է։

Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ՝

ՍԻՆԿԷՐ

(ՀԱՋՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅՍ. ՓԱՂԱՏԱՑ)

The Singer Manufacturing Cie,

մեքենան լաւագոյնն է. սոյն մեքենան ամենէն առելի կատարելագործուածը, հաստատունը եւ դիւրագործածելին ըլլալուն՝ բոլորովին աչքառկի մէջ ամէն ոք Սինկէրի մեքենաները կը դնէ։

ՍԻՆԿԷՐԻ մեքենաները կը ծախուին միմիայն ՍԻՆԿԷՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻԱՆ վաճառատան մէջ՝

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻԱՆ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆ ՀԱՍՑԵՆ

ԹԻՐԱՆ	1.	*Մեծ փողոց, Գօն Մաուէի դէմ, թ. 343 եւ 343 կիսի։*
	2.	*Մեծ փողոց, Գալաթիա Սէրայի Լիսէին դէմ։*
ԿԱՀԱԻԱ	1.	*Սինկէր խան, Թիւնէլին եռեալ։*
	2.	*Գարաքէօյ, Թրամվէյին կայարանին դէմ։*
ՊՈԼԻՍ	1.	*Սալթան Համամ, թիւ 2։*
	2.	*Սալթան Գէյազիտ, Թրամուէյի կայարանին դէմ, թ. 13*
ՍԿՈՒՏԱՐԻ		*Ջարչը Գոյու, թ. 120։*

Գործարան

Մասնաճիւղեր գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ

Կատարեալ երաշխաւորութիւն

Դասերը եւ ցուցադրութիւնը ձրի։

Սինկէրի ընկերութեան կեդր. վարչատեղին կը գտնուի Թէրա, Մեծ փողոց, թ. 343 եւ 343 կիսի, Սարգիս պէյ Տիւզօղլուի առանը։

ԱՐԱՒԻԱ

51ՐԴ ՏԱՐԻ — 28 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1902 — ԹԻՒ 52

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գրական աշխատակից (խմբագրական) **Տ. Ա.** : — **Կաղանդ** (Բանաստեղծութիւն) **ՏՕՄԻՆՕ** : — **Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանց** (Երկրորդ յօդուած) **ՄԻՔՍԻՏԻՍ** : — **Բարիզի կեանքէն**. Ձարտարապետները. **Ն.** : — **Հրեշտակը** (կաղանդի պատմութիւն) **ԱՆՏԻՔՍԸՆ** : — **Երաժշտական**. Նուագահանդէս. **Ռ. Ս.** — **Ցուցահեր** :

ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

«ԾԱՂԻԿ» ԻՆ ԻՆՔՆԱՐԵՐ ԴԱՂԱՐՈՒՄԸ. — ԳՐԱԿԱՆ-ԼՐԱԳՐԱԿԱՆ ՀԻՆ ՀԱՇԻՒՆԵՐՈՒ ՊՐՊՏՈՒՄ. — «ԵՍ» Ը ՈՒ ԻՐ ԽԾԲԱՆՔՆԵՐԸ. — ԳՐԱՄ ԵՒ ԳՐԻՉ. — ՀԱՑ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ԻՍԿԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ. — ՆՈՐ ՏԱՐԻԻ ՍԵՄԻՆ ՎՐԱՑ. — ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ :

Ծաղիկ օրաթերթը՝ այս երկուշաբթի օրէն՝ ինքնաբերաբար դադրեցուց իր հրատարակութիւնը, ծանուցանելով թէ «խմբագրական ու վարչական նոր կազմակերպութիւններով պիտի վերսկսեւնայ յառաջիկայ ամսուն սկիզբները» : Կը փափագէինք որ իրականանար այս խոստումը, ջէթ ընթերցող հասարակութեան առջեւ վարկազուրկ չընելու համար լրագրական ձեռնարկները, որոնք սրչափ լաւ խմբագրուած թերթեր պէտք է ներկայացնեն՝ այնքան ալ վստահութիւն ներշնչելու են իրենց տեւականութեանը մասին : Տարեշրջանի մը կիսուն, այսպէս յանկարծական ու կամովին դադարում մը չատ ցաւալի տպաւորութիւն առաջ կը բերէ, — տպաւորութիւն որուն հակազդեցութիւնը կը կրեն ընդհանուր կերպով ուրիշ թերթեր ալ: Մասնաւորաբար խօսելով Ծաղիկին վրայ, պէտք է ըսել թէ Արամ Անտոնեանին բամնուելէն ետքը այդ լրագրին խմբագրութենէն, որուն գլխաւոր մտքը եղած էր իր գլխովը ու գնահատելի աշխատութեամբը, այս տեսակ ձախողուած մը կը գուշակուէր, ուշ կամ կանուխ: Մեր մասին, այլեւս հաւատաք չունինք դժբազդաբար, թէ Ծաղիկը կարենայ չարունակել իբր օրաթերթ. տարբեր բան է, եթէ անոր արդի վարիչները պարբերական ձեւ մը տալ ուզեն այդ հրատարակութեան, վերջին փորձի մը համար :

Լրագրական այս ձախողուածը, որուն համար կը ցաւինք արդարեւ, անգամ մըն ալ կ'ապացուցանէ թէ դրամը անբաւական է թերթ մը առաջ վարելու համար, եւ թէ սիրուած գրիչներու աչխատակցութիւնը եւ ընթերցող հասարակութեան համակրանքին արժանացող խմբագիրներու մասնակցութիւնը էական տարրերն են յաջողութեան : Երբ թերթ մը իր տարածմանը միջոց կը նկատէ այս կամ այն գրողին, օդկանը դառնալ՝ իր անձնական հաչիւները մաքրելու ուրիչ գրիչներու հետ, երբ չիրականացող խոստումներու եւ ղեկղամներու առատութիւն մը կ'ողողէ լրագրի մը էջերը, երբեմն նահանջելու համար պաշտօնակիցներ որոնք առանց ազմուկի առջ կը տանին իրենց սկսած գրական–լրագրական գործը, հանրութիւնը կը սկսի ցուրտ վերաբերում մը ունենալ դէպի այդ լրագիրը, որուն մէջ կը փնտռէ քիչ մը անկեղծութիւն՝

փոխանակ պոռոտախօսութեան։ Անցեալ տարի, «Ես» ծածկանունին տակ պահուըտած կին գրող մը կամ գրագիտուհի մը օգտուելով վերածնող թերթին դիւրին հիւրընկալութենէն, անոր մէջ իր մաղձը թափեց անուղղակի Մահխին դէմ եւ ամէն անոնց դէմ, — մանաւանդ քանի մը գրագիտուհիներու դէմ՝ ո՛չ համբաւաւոր իրեն չափ, բայց այլապէս արժանաւոր, — որոնց հետ հաշտ չէր։ Երեք–չորս յօդուածով գանգէ ետքը իր երեւակայած գոհացումը, դասալիք եղաւ։ Ջը պատասխանեցինք այն տեսն իր խծբծանքներուն, ու այսօր ալ անհարկի պիտի ըլլար քրքրել գրական այդ հին խնդիրները. բայց կ'արժէ դէթ ըսել, թէ Մահիսը հանրութեան աչքին տկարացնել փորձող այդ իգական «Ես»ը պէտք էր որ յարատեւէր նուիրել իր «Թանկագին» աջակցութիւնը Ծաղիկին՝ փոխանակ փէչերը թօթուելով հեռանալու։ Ցետոյ կարգը եկաւ Արտաչէս Ցարութիւնեանին՝ իր թմրուկը զարնելու Մահխին դէմ, իրեն հետեւորդ ունենալով աղուամազ պարոն մը որ հազիւ թողած դպրոցական գրասեղանը՝ սկսաւ պատգամներ որոտալ ու գրական վճիռներ արձակել, միշտ այս չափաթերթին դէմ։ Ցուզեցինք ո՛չ մէկը վեր առնել այդ գրուածքներէն, որոնք տխուր արգահատանք մը միայն կը չարժէին մարդին ու սրտին մէջ Մահխի խմբագրին որ միակ հրապարակագիրը եղած էր անկեղծ քաջալերանքներ չռայլելու Ծաղիկին հրատարակմանը պահուն, ու վերջերս ալ՝ անոր առաջին տարեկիզին բոլորմանը առիթ՝ նոյն չնորհաւորանքները կրկնեց, մռնչալ ուզելով բոլոր իրեն դէմ գրուածները, իրեն դէմ ուղղուած սլաքները՝ այդ օրաթերթին միջոցաւ։

Անյիշաչարութիւնը ու բարեացակամութիւնը զոր այս տեսակ պարագաներու մէջ կը ցուցնենք յաճախ, հրապարակագիրներս, տեսն անցնելով ետքը մեզի դէմ դարձնողներ ալ կը գտնուին։ Նոյն բանը պիտի ըսեն թերեւս հիմայ ալ. բայց այս անգամ չեմ գլխնուիր Ցարութիւնեանի եւ Սիպիլի պարագային մէջ որոնց հետ՝ սխալ է ենթադրել թէ իրենց աչխատակցութիւնը դադրեցնելնուն համար բանավէճեր ունեցանք — ինչպէս ծուռ մտածողներ կան — այլ որովհետեւ անոնք գրեցին ու ըսին բաներ որոնք չէին սպասուեր բնաւ նախկին աչխատակիցներէ որոնք այս միեւնոյն Մահխին ու անոր միեւնոյն խմբագրին հետ այնքան համակրական վերաբերում մը կ'ունենային տեսն մը, իրենց գրչովը։ Տարբեր բան է գրագէտի արժանիքը, տարբեր բան է սրտի աղնուութիւնը։ Թո՛ղ այս ըլլայ նաեւ պատասխանս Ակնքա. փանոսեանին որ իր վերջին նամակին տողերովը հակասութեան մը մէջ կը ընէր զիս, եւ բաւական խիստ լեզուով, — ինչ որ արդելք չեղաւ սակայն որ սիրով հիւրընկալուէր իր նամակը այս էջերուն մէջ։

* * *

Ծաղիկին հանդէպ կացութիւնս տարբեր է, կըսէի։ Եւ արդարեւ, դժուար չէր օրը օրին պատասխանել այդ օրաթերթին մէջ եւրեւցած պատահական գրուածքներուն. ինծի համար, լրագրական ձեռնարկութեան մը յաջողութեան տեսակէտը գերիվեր էր այդ ձեռնարկութեան մէջ տեսն տեսն սպրդող պղտոր գրիչներուն խալալ ուզած դերէն։ Հիմայ, «Ես»ը ու անոր համախոհները իրենք թո՛ղ ամչնան իրենց գրական պարտութենէն. լաւագոյն ծառայութիւն մը մատուցած չլինո՞ ըլլային անոնք՝ լուրջ եւ յարատեւ աչխատակցութիւն մը նուիրելով Ծաղիկին՝ քան թէ Մահիսը ձաղկել ուզելով։ Մեր գըրողներուն ու գրագէտհիներուն մէջ մտահ վըրայ համբուռղ քանի մը հոգի կան, որոնք իրենց միօրինակ գրականութիւնը ու բանաստեղծութիւնը չափած, ոսկանք ալ բանաստեղծութեան պղպտուղի համբաւին, կը խոժժեն լրագրական ա՛յն ձեռնարկութեանց կողմը որոնք նոր են եւ հետեւաբար վայլուն. եւ երբ կը կասկեն թէ ձախողուածը մօտ է ու գործը չպիտի քալէ, լռիկ մնջիկ կը քաչուին։ այսպէս վարուեցան անոնք նաեւ Ծաղիկին հետ, այս անգամ յարելով պարբերականի մը սրուն հետ կը մաղթենք որ միչտ բարեկամ մնան։

Ընթերցող հասարակութիւնը այլեւս չի չլանար այս չրջմոլիկ հաւերէն, որոնց փայլին ու տեւականութեան չափը դիտէ. եւ

նախամեծար կը սեպէ որ Թերթ մը նուազ փայլուն խոստումներ ընէ՝ բայց կանոնաւորապէս ու օգտակարապէս հրատարակուի իր համեստ սահմաններուն եւ որոշ ուղղութեան մէջ։ Այլեւս հասկցած է անիկա թէ լրագրապետութիւնը խանութպանութիւն չէ, եւ եթէ երկրորդը դրամով ու քիչ մըն ալ պարագաներուն նպաստելովը կրնայ չափազանց դառնալ, առաջինը կը պահանջէ մանաւանդ մասնագիտական կարողութիւն եւ անդուլ անդադար աշխատութիւն։ Այս տողերը գրողը երբ 1900 յունուար 1ին ձեռնարկեց հրատարակել Մասիսը իբր գրական շաբաթաթերթ, — որուն երրորդ տարեշրջանը բոլորելու բարեբաղդութիւնը ունի ներկայ թիւով, — իր միակ դրամագլուխն էր ազգին փորձառութիւն մը խմբագրական ասպարէզին մէջ եւ կարող գրագէտներու աշխատակցութիւնը։ Այդ աշխատակիցներէն ամենք — վերեւ ակնարկուածները — չատ չանցած, բաժնուեցան թերթէն, տեսնելով որ իրենց տեսակէտները այժ չեն գտներ եւ իրենց գրելիքներուն խոզովակ չեն կրնար դարձնել Մասիսը։ Թերթը չարունակուեցաւ ու զարգացաւ սակայն, վասնզի անոր միշտ բարեկամ մնացող հին ու հանրածանօթ գրիչներուն, — ինչպէս Գ. Զօհրապ, Փանոսեան, Ա.Ճէմեան, Ծոլհ. Գազանճեան, եւայլն — եկան խառնուեցան գրական թարմ ոյժեր, — ինչպէս Մէրսէաէս, Օ. Չիթթէ-Սարաֆ, Քրիզանթէմ, Տօմինո, Օր. Մառի Ծովհաննէսեան, Գ. Մալխաս, Վարդգէս, Մուշեղ եւ Բարգէն վարդապետները, Սդէլլա, եւ ուրիշներ։ Ու այսպէս, հիներուն եւ նորերուն գրական աջակցութեանը չնորհիւ՝ Մասիս իր Գ. չրջանը կը թեւակոխէ նոյն չաջող պայմաններուն մէջ որով կը չարունակուի երեք տարիէ ի վեր։ Մինչդեռ, եթէ այս գրական իւրայաջորդ օժանդակութեանց տեղ՝ դրամի միայն ապաստանած լրագրական ձեռնարկ մը եղած ըլլար, չատոնց ուժասպառ պիտի մնար ճամբուն վրայ։ Հաւրկ է կրկնել Լաբուխեան ճչմարտութիւնը, թէ դրամը ամէն գործի կիղն է. եւ ի հարկէ համեստ դրամագլուխ մը դիւրութիւն ընծայած պիտի ըլլար այս թերթին խմբագրութեան՝ իրագործելու բարեփոխումներ, մասնաւորապէս վճարեալ աշխատակիցներ ունենալու դրութիւնը, զանազան ճիւղերու չատուկ, որ իտէալն է ամէն հայ լրագրապետի։ Բայց լրագրութեան ու գրականութեան վրայ միայն խօսելով, եթէ գրիչը ու աշխատութիւնը կրնան դրամի դեր կատարել մինչեւ մէկ աստիճան, դրամը՝ անձեռնհաս մարդոց ձեռքին մէջ՝ անկարող է ընծայելու առաջին երկուքին առաւելութիւնները։ Հայ համայնքին ո՛չ միայն զարգացած դասակարգը, այլ նաեւ ամէնէն պարզ ընթերցողը, ժողովուրդը, — թէ՛ հոս Պոլիս, եւ թէ՛ գաւառները — այս ճչմարտութիւնը ըմբռնած, եւ սրտանց անոր համամիտ ըլլալը կ'ապացուցանէ հետզհետէ՝ քաջալերելով օրաթերթերն ու պարբերականները որոնք իրենց ամէնէն բեղմնաւոր չրջանին մէջ են այսօր՝ Օգոստափառ Վեհապետին բարձր հովանիին ներքեւ։ Լրագրական բուլին ջնջումը հրամայող կայսերական բարեհաճ Իրատէն նոր բարիք մը եղաւ Թուրքիոյ բովանդակ լրագրութեան համար, եւ այդ չնորհէն հաւասարապէս կ'օգտուի հայ մամուլն ալ, ծախքի առօրեայ բեռէ մը ազատուելով, որուն համար երախտապարտ է Ն. Կ. Վեհափառութեան։

* * *

Նոր տարիի ու նոր չրջանի սեմին վրայ՝ փոխանակ կրկնելու ամէն թերթի, եւ մասնաւորապէս պարբերականներուն չատուկ ա. ւանդական ցայտարարութիւնը, որ ընդհանրապէս չատ կը խոստանայ ու քիչ կուտայ, նախամեծար սեպեցինք մեր այս անգամուան «Գրական աչխարհ»ը նուիրել լրագրական գործերու, կաղապարային վիճակի վերածուած ամավերջի տեսութիւն մը ընելու տեղ՝ սրտաբաց տեսակցութիւն մը ունենալով մեր ընթերցողներուն հետ։ Քիչ բացառութեամբ, հայ հրապարակագրին նիւթականը հետզ է ճոխ ըլլալէ. հետ ի հետ աչխատութեան չարք մըն է անոր կեանքը, որ ուղղամտութեան ու պարկեչտութեան սահմաններուն մէջ, ապահով է դէմ պարզ դիւրակեցութիւն մը գտնելու՝ որով դիտէ գոհանալ։ Մեծագոյն վայելքը, իրեն համար, մասնաւոր հաղորդակցութեան մէջ գտնուիլն է հանրու-

թեան հետ որ իր ընթերցասիրութեամբը՝ գնահատողը, հետեւաբար քաջալերողն է այդ աշխատութեան։ Լաւ կ'ըլլայ որ տանն տանն այս բաները գրելու անկեղծութիւնը ունենանք, չվարելու համար ինքզինքնիս եւ պատրանքով լեցուն չկացուցմը չպատճառելու համար հանրութեան։ Ընթերցողներուն ճաշակները այլազան են ու պահանջումները չատ. կարելի չէ ամէնուն մէկանց գոհացուցած, վասն զի այն տանն հարկ պիտի ըլլար՝ իւրաքանչիւր թերթի տեղ հատոր մը հրատարակել. ո՛րը առատ դիտական կ'ուզէ, ո՛րը ընդարձակ բանասիրական. վիպամոլները քով կը հանդիպինք նորավէպէ խօշոդներու, բանաստեղծական ճիւղը աւելի մշակել յանձնարարողներուն քով՝ արձակամոլներու. — Թարգմանութիւն մի՛ գնէք, — կ'ըսէ մէկը. եւ ուրիշ մը — Օտար էջերու գլուխը չատ ախորժով կը կարդացուի — կը գրէ։

Հնար եղածին չափ պէսպիսութիւն նիւթերու, պարզ՝ անսեթեւեթ ուղղութիւն մը, առանց յատկնոտութեան պատրաստուած թերթ մը միշտ գնահատուի կ'արժանանան։ Այս եղաւ, ինչպէս մեր պաշտօնակիցներէն ոմանց, Մասիսի խմբագրութեան ալ հետեւած ընթացքը։ Ու այսպէս պիտի չարունակենք, Աստուծով, յառաջիկայ տարին ալ։

Սրտագին չնորհակալութեան պարտք մը ունինք մեր բոլոր աշխատակիցներուն որոնք իրենց մաքէն ու սրտէն բան մը նուիրեցին այս ալեւոր թերթին՝ զայն միշտ առոյգ ու միշտ ծաղկած պահելու գրասիրական աղուոր փափագով, եւ վստահ ենք որ այսուհետեւ ալ պիտի չարունակեն իրենց գրչին պատուական ու պատուական օժանդակութիւնը։ Շնորհակալութիւն մեր պարտաճանաչ գործակալներուն որոնք գլխաւոր օժանդակը եղան թերթին տարածմանը հեռաւոր քաղաքներու եւ գաւառային ու գիւղական անկիւններու մէջ։ Ըսել թէ փակուող տարեշրջանին վերջը բոլոր հաշիւները փակուած է՝ սխալ պիտի ըլլար. հեռարնակ բաժանորդներէ, ու քանի մը գործակալներէ մանր-մունր պահանջքներ ունինք տակաւին, որոնցմէ կը խնդրենք փութացնել անոնց առաքումը։ Փոխադարձաբար դեկտեմբերի սկիզբէն ի վեր՝ մեր ակնկալած եւ գիւղի թուով բաժանորդագրութեան յանձնարարութիւններ առացանք 1903 տարեշրջանին համար, որոնցմէ ոմանք կանխիկ դրկած են դրամը ու ոմանք կը խոստանան իսկոյն դրկել։ Եթէ միայն այս դրութիւնը ընդհանրանայ, եւ ամէն բաժանորդ իր տարեկան բաժնեդինը կազմող 40–50 դրչ ի կամ 12 ֆրանքի պզտիկ գումարը կանխիկ դրկէ, ո՛չ միայն ճշդապահութեան օրինակ մը ըրուած կ'ըլլայ, այլեւս իր մասին տատարած կ'ըլլայ գրական ձեռնարկութեան մը հաստատուն կանոնաւոր կառուցուածքներու վրայ դրուելուն։ Առիթէն կ'օգտուինք, այս կոչումը անգամ մըն ալ ուղղելու համար իրենց՝ մեր չնորհակալութիւններովը հանդերձ՝ երեք տարուան չրջանին մէջ Մասիսի նկատմամբ իրենց ցոյց տուած համակրանքին ու վստահութեանը համար, որ կը սիրենք յուսալ թէ պիտի չարունակուի յառաջիկայ չրջանին ալ։

Եւ ամբողջացնելու համար չարքը ամավերջի չնորհակալութեանց որոնց կ'արժէր նոյնքան լայն ձեւ մը տալ որքան անկեղծ են, Մասիսի խմբագրութիւնը իրեն համար հաճելի պարտականութիւն մը կը սեպէ նոյն չերմագին զգացումները յայտնել նաեւ հրապարակաւ Մասիսեցոցան Տպարանին յարգելի տիրոջը՝ Յակոբ Էֆ.ի ու անոր համակրելի որդւոյն՝ Վահան Էֆ.ի որոնք այս երեք տարուան չրջանին մէջ տպարանական ամէն գիւրութիւն ընծայեցին այս չատաթաթերթին կանոնաւոր հրատարակմանը, մինչեւ իսկ նիւթական զոհողութիւններ տանձնելով երթեմն՝ աջակցելու համար ձեռնարկութեան մը զոր առեւտրական տեսակէտէն բոլորովին զուրկ՝ իրը գրական ու բարոյական գործ մը նկատելու պիտի ըլլար։

Տ. Ս.

"ՄԱՍԻՍ"Ի ՀԱՍՑԷՆ

1903 Յունուարի սկիզբէն, ՄԱՍԻՍի խմբագրութեան միակ հասցէն է ԴԱՒԱԹԻԱ, ՆՈՐԱՏԱՐԻՆԱՆ ԽԱՆ, Թ. 13։ Հետեւաբար կը խնդրենք մեր բոլոր աշխատակիցներէն, գործակալներէն ու բաժանորդներէն որ հասիկ այդ հասցէին ուղղել իրենց յօդուածները կամ բաժանորդագրութեան ու ծանուցման վերաբերեալ դրամական առաքումները։

ԳԱՐՆԱՆ

Վարագոյրիս բացուածքեն դուրս կը ճայիմ։ Դիմացի
Դուռին առջեւ երկու մանչ ինւծած ցուրտեն ու հագեն
Թմբուկի մը ուժովը, կ'երգեն ձայնով կանացի
Երբ անցորդներ մտելեն, շպատով տուն կը վազեն։

Եւ կը խորհիմ ես բոլոր պզտիկներուն աւօթի,
Որ խնձորի մը համար փարած իրենց մօր ձեռքին
Կուլան. մինչդեռ հայրիկը առանց վախի, ամօթի
Փողոցն է եւ կը մուրայ, ճայուածքներով մոլեգին։

Եւ կը խորհիմ դեռ անոնց որ անցեալին մէջ տխուր
Վայելքներու, տարփանքի համար ինւծեր են, եւ ուր
Ցիւսականներ բաղած են, այդ մոռացման մէջ փոսին։

Եւ որ յանկարծ Կալանդի ցուրտ գիշերը առաջին
Այդ յուշերը կ'արթընանան, ինչ վիշտերու կը կառչին
Կը խրտուվեն սիրտերը. ու հոգւոյն ներս կը խօսին։

ՏՕՄՐՆՕ

ՈՍՏԱՆԻԿ ՏԷՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՅՕԴՈՒԱԾ)

Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանցի կենսագրութեան անցնելէ առաջ հարկ կը տեսնեմ պզտիկ բացատրութեան մը։ Այդ անունը մինչեւ այսօր չքմեղացուցիչ առղերով միայն արձանագրուած էր մեր մէջ։ Վանցի բազդախնդիրը այնպէս ներկայացուած էր որ իր թէ հարուստ ու գեղեցիկ աղջիկ մը իրեն կին ուզենալու համար միայն դիմած է կարգ մը ոչ օրինաւոր գործողութեանց, եւ խարած այն տեսակ անձեր՝ որոնք կոյր վստահութիւն մը գոյացուցած էին իրեն նկատմամբ։ Այսպէսով, տակաւ համակրութեան հոսանք մը առաջ եկած էր Տէր-Մարգարեանցի անունին չուրջը, ու կազմուած էր տեսակ մը հէքեաթ՝ որ չատերուն մինչեւ պատկան սխալի մը, անիրաւութեան մը զոհը ենթադրել կուտար զայն։

Ատոր պատճառը ուրիշ բան չէր՝ եթէ ոչ Տէր-Մարգարեանցի կեանքին նկատմամբ ատոյգ տեղեկութեանց չգոյութիւնը։ Ամէն տեսակ ենթադրութիւններ ըրած էին անոր մասին, որչա՛փ օտարները, այնչափ ալ մերինները, թէեւ ամէնքն ալ փարատներով հեռու՝ ճշմարտութենէն։ Օտարները գլխաւորաբար հետաքրքրական կը գտնէին իր արկածները՝ եւ անոնց նկատմամբ խօսած ատենին չէին վարանիր «մրջիւնը ուղտ չինելու»,—ինչպէս կ'ըսեն ռամկօրէն։ Սրդէն, 1872ին եւ 73ին, երբ տակաւին Տէր-Մարգարեանցի խարեբայութիւնները երեւան չէին ելած, Բարիզի թերթերը եւ անոնց հետ ալ Լոնտոնի կարեւոր թերթերուն մէկ մասը երեւակայութիւնք ամէնէն դրուատական առղերը նուիրած են իրեն։ Իսկ խարեբայութեանց յայտնուելէն վերջն ալ, բոլոր անունք որ Ֆրանսայի մէջ զբաղած են Տէր-Մարգարեանցով, ծայրայեղօրէն չափազանցած են իր արկածները։ Նոյն իսկ Ֆրանսացի ամէնէն նշանաւոր թատերագիրներէն մէկը, Սաւոյի տ'Էնների թատերագրութիւն մը գրած է անոր մասին, եւ ներկայացուցած Ամպիկիւ-Քօմիք թատրոնին

մէջ։ Աւելի վերջը, տ'էննըրի վէպի մը հերոսը ըրած է Տէր-Մարգարեանցը, վէպ մը, որ հակառակ սխալ տեղեկութեանց վրայ հիմնուած ըլլալուն՝ մեքենայութեանց ու դէպքերու չա՛տ հետաքրքրական հիւսուածքով մը կազմուած է, եւ որ իրր թերթօն էֆօ ցը Բադիի մէջ հրատարակուելէ վերջ լոյս տեսած է առանձին հատորով (1)։ Բացի ասկէ, Էվհնըմաճի թերթն ալ Տէր-Մարգարեանցի նկատմամբ երեւակայական պատմութիւն մը հրատարակած է քանի մը թիւերու մէջ (2), ու Գ. Ժ. Մասէ, իրր վերջին դրուածքը Տէր-Մարգարեանցի մասին, մատնանիշ կ'ընէ Գ. Ա. Տիւքընէլի մէկ յօդուածը՝ հրատարակուած Բոքի Ժուռնալի 1896 դեկտ. 21ի թիւին մէջ։

Տէր-Մարգարեանցի նկատմամբ միակ վաւերական տեղեկութիւնները կարելի է գտնել Գ. Ժ. Մասէի հատորին մէջ, տեղեկութիւններ՝ որոնք սակայն հիմնովին կը քանդեն վանցի բազդախնդրին նկատմամբ մեր մէջ կազմուած հէքեաթները, եւ զոյն ցոյց կու տան իր հասարակ բազդախնդրի հանգամանքով, առանց չքմեղացուցիչ դրուագ մը պարզելու։ Հաւատարիմ թարգման մը այդ տեղեկութեանց, — որոնց ստուգութեան նկատմամբ անկարելի է ո՛ եւ է տարակոյս ունենալ, — ընթերցողներս ապահովաբար յանցանքը իմս չեն նկատեր՝ եթէ երբեք յօդուածներու այս չարքին մէջ Տէր-Մարգարեանցի անձը ներկայացուի մինչեւ հիմայ ճանչցուածէն բոլորովին տարբեր կերպով մը։ Կ'անցնիմ իր կեանքին։

* * *

Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանց, իր բուն անունով Ոստանիկ Մեզոփեան(3) ծնած է վա-

(1) Dermarkariantz, Roman Par A. d'Ennery. Paris, E. Dentu. Couverture illustrée.

(2) «Les mystères de la Rue de Jérusalem». — Evénement, Nos de 1, 17, 21, 27, juillet, et de 3 et 10 août 1880.

(3) Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանց Վանէն Պոլիս գալուն Մեզոփեան մականունը կը կրէր։ Բարիզի մէջ ալ առաջին տարիներուն այդ անունով ճանչցուած է։ Գ. Ժ. Մասէ կը հաւաստէ թէ «Տէր-Մարգարեանց» մականունը Ոստանիկի հայրը միայն կրած է։ Բարիզի ոստիկանութիւնը արդէն Ոստանիկը Մեզոփեան մականունով բանտ ղրկած է, ու կրկին այդ անունն է՝ որ վերջէն դրոշմած են իր գերեզմանին կառարը դրուած փայտէ խաչին վրայ։

նայ մէջ, իսկապէս յայտնի չէ թէ ո՛ր թուականին։ Իր դաստան օրը, 1874 փետրուար 4, Բարիզի ոստիկանութեան կողմէ կատարուած մանրակրկիտ քննութիւն մը 26—27 տարի կը վերագրէր անոր, որով 1846 ին կամ 1847ին ծնած պէտք է ենթադրել զայն։ Իր հայրը՝ զոր իրր մեծ հողատէր մը ցոյց կուտար Բարիզի մէջ, չէ՛ ճանչցած բնաւ։ Սա միայն յայտնի է թէ հայրը, — քահանայի զաւակ, — կազմարար մըն էր, եւ մայրը, այրի տիկին Տէր-Մարգարեանց, կ'ապրէր նիւթական չատ համեստ պայմաններու մէջ։ 1863ին Պոլիս կը ղրկուի իր ծննդավայրէն, Վանայ մէջ քիչ չատ փայլուն ուսանողութեան չրջան մը անցընելէ վերջ, եւ հոս ալ իր կանխահաս խելացութեամբ աչքի զարնուելուն, ժամանակին Պատրիարքին կողմէ կը ղրկուի Բարիզ, Մուրատեան վարժարանը, հաստատուած Մօնսիէօ փողոց, ուր իրր ձրի աշակերտ կ'ընդունուի 1865 հոկտեմբեր 13 ին։ Ուսանողական այդ նոր կեանքին մէջ ալ Տէր Մարգարեանց իսկոյն փայլուն յաջողութիւններ ձեռք կը ձգէ, բայց իր քնաւորութեան մէկ դէպ կողմը արգելք կ'ըլլայ որ պէտք եղածին պէս առաջ տանի իր ուսմունքը։ Դպրոցին ընդհանուր կարգապահութիւնը առանց նկատի առնելու, Տէր-Մարգարեանց իր անխորհրդապահութիւններով կասկածներ կը հրաւիրէ իր վրայ, եւ երկու տարուան աշակերտութենէ մը վերջ, 1867 յուլիս 10ին ճամբու կը դրուի վարժարանին տնօրէնութեան կողմէ։

Գ. Ժ. Մասէ կը վկայէ թէ Մուրատեան վարժարանէն արտաքսուելէն վերջ, Տէր-Մարգարեանց մուրացիկի կեանք մը ապրած է մինչեւ այն տարին ուր Բարիզի հայ մտաւոր նոյն տաճնուտան երէց Հիւնքեարպէկեանեան Բալհանեան քահանան իր պաշտպանութեան տակ կ'առնէ եւ քիչ մը առեն կը հիւրընկալէ զայն։ Հիւնքեարպէկեանեան քահանայ օր մը կը մտածէ Ոստանիկը ներկայացնել Ազաթօն Գրիգոր էֆէնտիի, որ այն տեսն Բարիզ կը գտնուէր։ Այս ներկայացումը չատ լաւ ապաւորութիւն մը կը թողու Գրիգոր էֆէնտիի վրայ։ Ոստանիկի արտակարգ խելացութիւնն ու մին-

չեւ այն տարիքը ձեռք բերած այլ եւ այլ դիտակիքները կը զարմացնեն զինքը , եւ ա-ոիթի մը կ'ըլլան որ զայն իր կարգին յանձնարարէ Նուպար Փաշային, այն ատեն Եգիպտոսի Խեդիվին կողմէ պաշտօնով Բարիզ ղրկուած : Այդ յանձնարարութեան այժ կուտայ նաեւ Հիւնքեարպէյենեան քահանայ , եւ 1867 դեկտեմբեր մէկին, Ոստանիկ Տէր–Մարգարեանց Ութէնի քօղեղը կը մտնէ Նուպար փաշայի ծանօքով :

Նոյն յաջողութիւնը նաեւ այդ վարժարանին մէջ՝ որուն Ոստանիկ կ'աշակերտի ութը ամիս եւ որուն հրաժեշտ կուտայ 1868 յունիս 31ին : Այդ նոր յաջողութիւնները մասնաւորաբար ուշադրութիւնը կը հրաւիրեն Աղաթօն Դրիգոր էֆէնտիի , որ Ոստանիկի կը յանձնարարէ Կրինեօնի հողագործական վարժարանին քննութեանց պատրաստուիլ : Այս տեսակ յանձնարարութիւն մը ընդունելու համար , Աղաթօն էֆէնտի մէկէ աւելի պատճառներ ունէր : Նախ որ՝ ինք ալ ժամանակին աշակերտած էր Կրինեօնի վարժարանին , եւ յատոյ ինքզինքը նուիրած էր հողագործական ու անտեսական գիտութեանց՝ որոնց մէջ այնչափ յառաջդիմութիւններ ըրած է , եւ որոնց նկատմամբ ձեռք բերած հմտութիւնը զինքը մինչեւ նախարարութեան բարձր պաշտօնին հասցուցած են : Ոստանիկ Տէր–Մարգարեանց չի հակառակիր Աղաթօն էֆէնտիի թելադրութեան , եւ կը սկսի պատրաստուիլ Կրինեօնի քննութեանց : Մօտաւորապէս տասը մը վերջ , 1869 հոկտեմբեր մէկին՝ կ'ընդունուի այդ վարժարանը , նոյն տարին արձանագրուող աշակերտներու քննութեան մէջ վեցերորդ հանդիսանալով :

Իր խոստովանութիւններն ու գլխաւոր յաջողութիւնները կը սկսին այդ վարժարանէն , որուն Ոստանիկ աշակերտած է ամբողջ երեք տարի : Կը թողում առջինները , — որոնք յաջորդ յօդուածի մը նիւթը պիտի կազմեն , եւ կ'անցնիմ վերջիններուն : Ութէնի գործէին մէջ , Տէր–Մարգարեանց գիտութեան դասերուն հետամուտ ըլլալուն հետ , չա'ս խոր կերպով մը ուսած էր Փրանսերէնն ու լաւիներէնը , որուն չնորհիւ կրնար իր մայրենի լեզուին պէս գրել ու խօսիլ լեզուն այն երկրին՝ ուր այնչա՛փ հռչակ պիտի հանէր իր բարի ու դէշ կողմերովը միանգամայն : Այդ կարողութիւնը մեծ առաւելութիւն մըն էր իրեն համար Կրինեօնի վարժարանին մէջ , ուր Փրանսացի աշակերտներու հետ կրնար հաւասար կարգի մը վրայ ընթանալ , առանց երբեք դժուարելու : Ցրանսերէնի նուազ հմուտ ըլլալով , թերեւս չկարենար նոյնչափ յաջող ուսանողութեան չքնաղ մը անցընել հոն՝ որչափ որ անցուցած է այդ երեք տարուան միջոցին : Միւս կողմէ , չատ դգուիչ ու վառվռուն խօսուածք մը ունենալուն , Փրանսերէնը տեսակ մը միջոց դարձած էր իր ձեռքը՝ համակրութիւնը գրաւելու համար վարժարանին ուսուցիչներուն՝ որոնք երկրին գիտական հեղինակութիւններէն ընտրուած մարդիկ էին անխտիր : Շուայլ , ճոխ ու մեծափաթթամ կեանք մը կ'անցընէր իր խարդախութեանց չնորհիւ , եւ նոյն ատեն կատաղի յառաջդիմութիւն մը ցոյց կուտար վարժարանին մէջ : Իրեն դէմ ո՛ եւ է անընդդատ պարագայ մը չկար : Ընդհակառակը ամէն բան զինքը յանձնարարելի կը դարձնէր իր ուսուցիչներուն , որոնք իրենց կարգին չէին վարանէր զայն յանձնարարելու ժամանակին նշանաւոր գիտուններուն , որոնք արդէն իսկ գիտական մեծ ապագայ մը կը նըշմարէին իրեն համար :

Այդ վայելուն կեանքը տեւած է մինչեւ 1872 օգոստոս 15 (1) ուր Ոստանիկ Տէր–Մարգարեանց , յամառ աշխատութեամբ մը առաջին հանդիսացած է Կրինեօնի բոլոր աշակերտներուն մէջ : Այդ տեսակ արդիւնք մը

(1) Բոլոր այս Քուականները կը քաղեմ Պ. Ժ. Մասէի գիրքէն, Քուականներ՝ որոնք յաճախ շատ տարբեր են մեզի ծանօթ եղածներէն : Հրանտ Ասատուր իր յօդուածին մէջ կը հաւաստէ Թէ Տէր-Մարգարեանց 1870ին շրջանաւարտ եղած է Կրինեօնէն եւ Թէ Ցրանքօ-գերման պատերազմին տեւողութեան միջոցին Լոնտոն ապրած է Հ. Սարգիս Թէոդորեանի հետ : Պ. Ժ. Մասէ, որուն մէջ բերած Քուականները աւելի ստոյգ կ'երեւան իրենց պաշտօնական հանգամանքով, երբեք յիշատակութիւնը չընէր այդ ճամբորդութեան, եւ 1872ը ցոյց կուտայ իբր Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանցի շրջանաւարտ եղած տարին, ինչ որ տրամաբանական ալ է : Տէր-Մարգարեանց 1869ին Կրինեօն մտած եւ երեք տարի աշակերտած ըլլալով , անշուշտ չէր կրնար 1870ին շրջանաւարտ եղած ըլլալ :

ձեռք բերելը դիւրին գործ չէ։ Պահակաւոր ելլելիք ամէն աչակերտ ամբողջ երեսուն օր պէտք է երեւակայուելիք ամէնէն խիստ քննութիւնը անցընէ տասերկու տարբեր քննիչ մարմիններու առջեւ, որոնք ժամանակին նշանաւոր գիտուններէն պէտք է բաղկացած ըլլան։ Եւ ամէնէն աւելի դժուար է գործը անոր՝ որ այդ տասիճան խիստ պայմաններու մէջ կը ձգտի առաջին մրցանակը կորզելու։ Տէր-Մարգարեանց սակայն կը յաղթէ այդ դժուարութեանց, եւ քննութիւններէն վերջ, ընդհանուր ծափահարութեանց մէջ առաջին կը հռչակուի նոյն ինքն Ֆրանսայի երկրագործական նախարարին կողմէ, իբր մրցանակ ընդունելով տովորական ոսկի միտալը։

Մինչեւ այն տեն Ֆրանսայի բոլոր բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ ո՛չ մէկ օտարական կրցած էր այդ արդիւնքը ձեռք բերել։ Այս պարագան առիթ մը եղաւ որ մամուլը զբաղի Ոստանիկ Տէր-Մարգարեանցի անունով, յիշատակելով նաեւ սա պարագան՝ թէ Կրինեօնի քննութիւնները ամէնէն խիստերէն մէկը կրնան նկատուիլ Ֆրանսայի բոլոր բարձրագոյն վարժարաններու քննութեանց մէջ։ Տէր-Մարգարեանց այդ առիթը չփախցնելէ, եւ կը սկսի յարաբերութեան մէջ մանել օրուան չատ մը ծանօթ հրապարակագիրներու հետ, որոնցմէ մեծագոյն մասը, անգիտակցաբար դիւրացուցած է իր խարդախութիւնները։ Այդ խարդախութիւնները աւելի տասնամեակ հանդամանք մը կը տասանան, Երբ Ժուռնալ տէ Տեպա իր էջերուն մէջ կը հիւրընկալէ Տէր Մարգարեանցի կողմէ չատ լուրջ ուսումնասիրութիւն մը՝ իր ծննդավայրին երկրագործութեան մասին(1)։ Այդ ուսումնասիրութիւնը՝ որուն մէջ Տէր-Մարգարեանց կը չտասագովէ Թուրքիոյ տնտեսական եւ երկրագործական յառաջդիմութիւնները, իրեն հետեւորդներ կ'ունենայ, ու տակաւ, Կրինեօնի չրջանաւարտը կը սկսի ծանօթ դէմք մը դառնալ Բարիզի պէս ընդարձակ ու բազմամարդ քաղքի մը մէջ։ Տէր-Մարգարեանց միեւնոյն կերպով կը յարի նաեւ դիտական չրջանակներու, եւ իր այս կրկնակ յարաբերութեանց չնորհիւ է որ 1872 մայիս 4ին կը կոչուի Ակադեմիայի մը անդամակցելու։

Թէ ինչպէ՛ս Պոլիս ու երբեմն ալ Բարիզ մուրացկանութեամբ ապրող Վանցի պատանին մինչեւ Ակադեմիայի մը անդամակցելու անօրինակ պատուին կ'արժանանայ, տակաւ յաջորդ յօդուածով։

ՄԻՐՍԻՏԷՍ

ԲԱՐԻԶԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ՁԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏՆԵՐԸ

Շանկ-Էլիզէի մեծ պալատը որ երկու տարի առաջ, երբ չինուեցաւ, աչխարհի ամէն կողմերէն հաւաքուած հրաչալի նկարներուն պարունակութեամբ, Սրուեստահանդէսին դռնաքներէն մէկն էր, այժմ, տարեկան Սալոններէն զատ, մասնաւոր ցուցահանդէսներու կը ծառայէ, գրեթէ ամբողջ տարին։

Անցեալները, կարասիներու ցուցահանդէսն էր. քաղքին երեւելի վաճառատուններուն կողմէ, ճաչակով զարդարուած, դահլիճներ, գրատուններ, ննջասենեակներ, հիանալի դեղարուեստական գործեր, մրցումի դրուած էին։ Կար նաեւ Սեվրի չախճապակիներու սրահ մը։ Հազուագիւտ Սրուեստահանդէս մըն էր Կոպլէնի ազգային գործատան 300 տարիներէ ի վեր պահած, հին ու նոր կտաւերանկարուն հաւաքածոն, առաջին չարկը, 30ի չափ սրահներու մէջ ի ցոյց դրուած, որոնց քանիները իրր 600,000 ֆրանկ կ'արժեն. չատերը պահած են իրենց գոյներու փափկութիւնը. ամէնքն ալ նկարչական զարմանալի նրբութեամբ, մեծ վարպետներու ընդօրինակութեամբ բանուած. հիանալի էին, Ռաֆայէլի նմանողութեամբ վարիկանի սենեակներուն տեսարանները, պատմական եւ դիցաբանական նկարներ, Պագոսի չաքմանակը, համային խինդ ու ցնծութ։ Մեծ

(1) Այս այն յօդուածն է որուն ակնարկած էր եղիա Տէմիրճիպաշեան։

սրահ մը յատկացուած էր 10—12 պատկերներով Եսթերի պատմութեան։ Գեղեցկին Արուեստահանդէսն էր այս։ Ցեսոյ, դիտուածքեան կարգը եկաւ Automobile-Club de Franceի հովանաւորութեամբ, Օդօմոպիլներու եւ Սըօրի հինգերորդ տարւոյ Համազգային Ցուցահանդէսը տեղի ունեցաւ որ հետզհետէ կարեւորութիւն կը ստանայ, որչափ ճամբաներուն վրայ բազմապատկին, կենդանիներու յաջորդող վէճերը, ինքնաշարժ կառքերը։ Հինգ տարուան մէջ, եղած յառաջդիմութենէն դատելով, թերեւս 10, ապահովապէս 20 տարիէն մեծ քաղաքները միւզէներու մէջ պիտի անցընեն ձիով կառքերը. արդէն երեք հարիւր հազար գործաւոր կ'աշխատին այս ճիւղին մէջ ու տարեկան 250 միլիոնի առեւտուր կ'ըլլայ։ Բայց արհեստէն չեղող մէկը հետաքրքրական իւնչ կրնայ գտնել Օդօմոպիլի Ցուցահանդէսի մը մէջ, կը մտածէի չատերուն պէս, սակայն կը տեսնեմ որ հանդէս մը երբ լաւ կազմակերպուած է, ընդարձակ գործնական դպրոց մըն է, ուր մարդ աչքով կ'ըմբռնէ ինչ որ կարդալով դժուար պիտի հասկնար։ Միմիայն արհեստի հրաչալիքներուն տեսիլը դիտուածքեան դիւթիչ զօրութիւնն է՝ որ իրեն կը քաշէ այն բիւրաւոր ժողովուրդը որ երեսնի գոնէ 5 վայրկեան դուրսը ցուրտին պէտք է սպասէ որ իր կարգը գայ ներս մտնելու։ Ծաղիկներու ու կանանչազարդ լոյսերու չլացումին մէջ, քաղցրալուր երաժշտութեան մը ղեկեղիով կը չրջիք, անթիւ անհամար Օթօմոպիլներու, Պիսիքլէթներու, ինքնաշարժ աթոռակներու չարքին մէջ. մէկ մասը արդէն ծախուած են։ Stand(1)ները 800 հատ, տուներուն կարեւորութեան համեմատ ճոխութեամբ զարդարուած են։ 14 Ցուլիսի տօնին տեսնուած զինուորական Պիսիքլէթներու նման, որոնք վայրկենապէս կը քակուին, իրը պայուսակ կռնակ կ'առնուին, պէտք եղած տեղը անմիջապէս կը չինուին ու կայծակի արագութեամբ կը քալեն. մասնաւորներու ալ քակուելիք (démontable) պիսիքլէթներ չինուած են։ Կառքերուն մէկ մասին մեքենաները թէ՛ էլեքտրականութեամբ թէ՛ essenceով (ալքօլ կամ բենզոլ) քալողներուները, մերկացուած են եւ փափաքողին կը բացատրուի թէ ինչ ուժով, ինչ դրութեամբ կը չարժին. միանգամայն կամաց կամաց ինչպէս չարժելնին ցոյց կու տան եւ տեղւոյն վրայ անիւները կը դառնան։ Վեց ձիու զօրութեամբ երկու հոգինոց չնորհալի կառքերէն սկսեալ, 40 ձիու զօրութեամբ 18 հոգինոց օմնիպուսներ, պատերազմի ժամանակ գործածուելիք թնդանօթակիր կառքեր, նոյնպէս թղթատարի եւ բեռներու յատկացեալ կառքեր են։ Անցեալ տարի պատուոյ տեղ մը դրուած էր զօրաւոր կառք մը որ յաղթապանծ վրան կը կրկը Vercingétorixի՝ Կալուաներու վերջին պահին, պղինձէ ահագին արձանը. մինչեւ Տիժոն ինք տարաբաղդ։ Հետաքրքրական են, դափնիներով, ոսկի կամ արծաթ միտալներով պճնուած, արուեստաշարժութեան, տոկունութեան, խնայողութեան (նաւաղացոյն ծախքով ամէնէն չատ ճամբայ գացող) մրցանակ առնողները։ Մեծ մարքայով Standի մը 4 cylindreով 20 ձիու զօրութեամբ՝ մաշած, աղտոտած փոքրիկ օդօմոպիլի մը դիմաց խոնուած է ժողովուրդը. ներկայ տարուան Բարիզ–Վիէննայի յաղթանակը տանող Ըընօ եղբարց կառքն է. ժամը, երբեմն, 100 քիլօմէթր անցած է. իրը պատուոյ մրցանակ, Ֆրանց–Եոզէֆ կայսրէն ընդունած է, կաշիէ չքեղ արկղիկ մը, ոսկի քանդակներով. հոն կ'երեւայ նաեւ Բարիզ–Պէրլինի մրցումին յաղթողը, Ֆուրնիէի առաջնորդութեամբ որ Արուեստահանդէսի միջոցին ալ Բարիզ–Թուլօնի կառարշաւին յաղթողը եղած էր ու անցեր էր Sud-Expressը, ամէնէն արագ գացող expressը։ Շուրջը դրուած են, Գերմանիոյ կայսեր, Պելճիքայի թագաւորին, Հանովր քաղաքին նուէրները։ Մեծ ընկերութիւն մը, ձեռնարկած է ճոխ կառքերու չինութեան. իրը օրինակ դրուած է 24 ձիու զօրութեամբ, չորս հոգինոց զմայլելի կառք մը, ներսէն էլեքտրական լոյսերով վառուած, ոսկեգոյն թաւշեայ վարագոյրներ, 4 կաշիէ թիկնաթոռներ, երկու դարանաձեւ կարասի, հայելի, ժամացոյց, գորգեր կը զարդարեն այն

(1) Stand անգղիերէն բառով կը կոչեն ամէնուն զատ զատ տեղերը։

մանրանկար դահլիճը, որ պիտի թաւալի դաշտերու ու պիւղերու մէջէն, ինչպէս որ հրաման արուի. եւ հրամանը չատ պարզուս թեամբ կը տրուի։

Եթէ Տիկինը ինք ուզէ առաջնորդել, նստած թիկնաթոռին մօտ plaque մը կայ 7–8 ելեքտրական կոճակներով, որոնց վրայ գըրուած են աջ, ձախ, դանդաղ, արագ. նոյն բառերով ուրիշ plaque մըն ալ դուրսը մեքենավարին դիմացն է. ներսէն մասի չարժուած մը. զոր օրինակ աջին վրայ։ Մեքենավարին դիմացի աջ բառը յանկարծ կը լուսաւորուի. եւ հրամանը կը կատարուի, պարիկներու տուած հրամաններուն նման։ Կառքին գինը 50,000 ֆր. է։ Բայց որ Տիօն մարքիզին հիմնած «որ Տիօն–Պուֆօն» երեւելի տունը որ ամսաթերթ մըն ալ կը հրատարակէ, 6 ձիու զօրութեամբ «ժողովրդային» La Populaire կոչուած, ընդ ամէնը 340 քիլօ ծանրութեամբ, գոնուածներէն ամենէն աժան 3,900 ֆրանքի, essenceով քալելիք կառքը չրջաբերութեան հանած է, որուն տակունութեան, դիւրաչարժութեան փորձը տալու համար երկու ամիս առաջ, Պ. Դորմիէ, հոկտեմբերի վերջի ցուրտ, ձմեռ օրերուն, սիլմով թաթախուն հողերուն վրայէն, բարձր լեռներու վանդակաւոր անցքերու մէջէն, եւրոպայի չրջանը ըրած է, անցնելով Ժընեվը (2082 մեթր բարձրութեան վրայ) Մոն–Սընիզի պարանոցը, Դիւրէնը, Ֆիօրէնցան, Պօլոնեըն, Վենեսիկը, Վիէննան ու անկէ անդին դժուար ճամբաներէն, Բրականը, Տրէզտէնը, Պերլինը, Հանովըը, Ամստերտամը, Պրիւսելը, եւ դառնալով Բարիզ։ Իր հանգիստ վիճակին մէջ կը տեսնէք նոյն կառքը դափնիներով ծանրաբեռնուած։ Հետաքրքրական ըլլայ թերեւս որ Տիօն–Պուֆօն տան արհեստանոցին մէկ պզտիկ պատմութիւնը։ «Զորս հինգ տարի առաջ, կը գրէ Պ. Պօտրի որ Սօնիէ, այս Տունը խիստ նեղ կուգար 4000 մեթր հողի վրայ ուր կառուցուած էր. եւ Բարիզի մօտ Սէնին եղերքը Բիւթօ ըսուած աժան թաղը կը գնէ 4 էքտար (40,000 մեթր) հող. բայց աժան ու տկուն անպրանք հանող տուն մը պէտք է խնայողական մեծ միջոցներ ստեղծէ. արդ, վարանակ ամէնուն պէս մէկ տուգինա ճարտարապետներու, չէնքեր չինող գործակալներու դիմելու, որով քանի մը միլիոնի ծախք պիտի բացուէր ու գործատիրները թերեւս լինցած չ'ըլլային տակաւին, կարուկ միջոցներ կը մտածեն. Արուեստահանդէսը լինցած է. Շան որ Մարսի մէջ երեսի վրայ գետ կը մնան երկաթէ հիանալի չէնքերուն չատերը. երկու տարուան մէջ երկաքուկէս միլիոն քիլօ երկաթ ծախու կ'առնեն 12 ֆրանքէն, փոխանակ 30 ֆրանքի որ եղած էր. բայց երկաթը չի բաւեր. 300,000 ֆր. ի ատազ եւ քար պէտք է. ասոր ալ ճարը կը մտածեն ու կը գտնեն. նոյն հողը փորելով մէջը գտնուած պէտք եղած աւազը ու քարը կը հանեն։ Անոնց տեղ բնականաբար խոշոր ծակեր կը բացուին լիճերու չափ խորունկ. ուրիշ մը մոմտուքի մէջ պիտի իյնայ. իրենք բնաւ. կ'երթան Մեթրօքոլիթէնի Տնօրէնութիւնը կը գտնեն, որ նոյն միջոցին աչխատութեան սկսած է ու Բարիզի յատակը կը պարպէ, ու կ'ըսեն. մէկ քառակուսի մեթր հող նետելու համար 25 սանթիմ կը վճարէք քաղաքին. ձեր նետելիք հողը մեր գետինը ղրկեցէք թափելու. քան մը չպիտի վճարէք, այնպէս որ երեք տարուան մէջ 3 էքտար հող չէնքերով կը ծածկուի. պէտք եղած՝ որչափ արուեստը կրնայ պահանջել, աժան՝ որչափ կարելի չէր եղած մինչեւ հիմայ. մանաւանդ, վերջին ծայր դիմացկուն ու ամենայարմար իրենց յատկացուելիք գործին։ Բաւական թուով են ինքնաշարժ մակոյկները. հետաքրքրական է օդապարիկներու ցուցահանդէսը. 1872ին չինուած Տիւրիւի որ Լօմի օդապարիկէն սկսեալ. 1884ին աւելի կատարելագործեալ Ֆրանսայինէն 50 մեթր երկայնութեամբ 1850 քիլօկրամ եւ օդաչուի զեկմանակոյկով որուն մէջը կը դիտէք սանկտակէտ մը վեր ելլելով, մինչեւ Սանգոսա Տիւմոնի վերջին օդապարիկին չարժիչ մեքենան։ Այս կատարման մէջ անկիւն մը կարծէք մոռցուած է Պուշէյի ընդօրինակութեամբ Տիանայի մէկ արձանը, թագաւորին մէջ յանկարծակիի եկած, որ ահաբեկեալ կը նայի կոհակի նման չուրջը զարձող ամբոխին, երբ ան, հիացմամբ կը դիտէ իր ա-

մօթխած գեղեցկութիւնը։ Ահագին հօղին չորչի կալըրինները իբր արհեստանոց կը պատրաստակին ինչ որ վերաբերութիւն ունի, ինքնաչարժ կառքերու չինութեան. հատկապէս անիւներու զանգուածներ, երկաթի չափ կարծր. կարուած մասերէն կը տեսնենք որ 6–7 կարգ իրարու վրայ անցած են, որպէսզի առաջինին պայթելովը կառքը չկենայ ու չարունակէ ճամբան։ Երկաթեայ զսպաններու մասեր, լապտերներ եւն. եւն։ Առաջին յարկը զգեստեղէնի ու ճամբորդութեան confortի բաժնին կը վերաբերի. վրաններ, ամէն պէտքեր պարունակող պայուսակներ. սիպերիական մուշտակներէ վերարկուներու բիւրաւոր տեսակներ. չղարչի պէս բարկ պալենայի պէս դիմակներ. ականջներէն վար կախուած գըլխարկներ. գունաւոր ահագին ակնոցներ. ոտքնք անհրաժեշտ են հեռու գացողներուն, թէպէտ անանուն կենդանիներու տեսքը կուտան զանոնք հագնողներուն։ Մեծ մրցում կայ, հետզհետէ. սիրուն երեւոյթներ տալու, հագուստներուն։

Վարը նորէն, հօղին մէկ կողմը լուսաւոր տառերով կը կարդաք թէ վառելիք ալքօլին ցուցահանդէսն է. ֆրանսական բերք մը, որուն ընդհանրացման ու կատարելագործման մեծ զարկ կը տրուի. դինը կէս առ կէս ժամանցուցած են։ Մասնագէտներ ու գիտուններ ալքօլի համաժողովին հրաւիրուած էին որ տեղի ունենայ հինգ բաժիններու մէջ, երկրագործական նախապարին պատասխ նախագահութեամբ։ Թեթեւ զարիվայրէ մը որուն երկու կողմը ալքօլը առաջ բերող բոյսեր անկուած են, ճակնդեղ, գետնախնձոր եւն. կ'իջնէք գետնայարկը. հոն կեանքն է որ կը խայտայ, ահագին մեքենաները հոգի առած են։ Աւտոմիկ Օզօ–վէլօյի սրահները, որոնց քով գրաշարները օրաթերթը պատրաստելով, կու տան մեծ մեքենային ու տպուելիք թուղթին ահագին կլորակին ծայրը մեքենային անցընելով, ու բոլոր չարժուձեւներուն հետեւելով. կը տեսնէք տպագրուած Օթօ–վէլօները որ կէս ծալուտած միւս կողմէն վար կը թափըվին հղեղի պէս իրարու ետեւէ. 200,000 օրինակ պէտք է օրը։ Ջուրի հոսանքներ ուղղող դղեակներու մէջ ջուր վեր հանելու կամ ելեքտրականութիւն առաջ բերելու մեքենաներու օրինակներ կան. սառոյց չինելու գործիքներ՝ որչ՛փ աղուոր են, ծաղկի այն կենդանի փունջերը որոնք սառոյցի թափանցիկ կոյտին մէջ սառած պահուած են, թարմ, իբր պարտէզի մէջ։ Տիպար տան մը հայ եփելու մեքենաները ու խմորուած փոքրիկ հացերը նոյն վայրկենին փուռէն հանուելով կը բաժնուին անցորդներուն։ Ուշագրաւ են երկրագործական մեքենաները։ Ճանկերով պատած անիւներով հերկող օթօմօպիլը, որ ետեւէն կը քշէ հողին մէջ մանող կարօցներ ու պարոն մը պոռայ մը կատարելու պէս մէջը նստած քանի կառքը վարէ՝ այդ փոքրածաւալ իբր հարիւր մեթր գետնին վրայ, հողը ինքնիրեն կը հերկուի։

Օթօմօպիլներու տարեկան Արուեստահանդէսին որ 15 օր տեւեց, վճարեալ կամ տոմսակով կէս միլիոնի մօտ այցելուներուն մեծ մասը sportmanներ են. հաւատարիմներէն է Պելճիգայի Լէօրոլտ թագաւորը որ մանաւանդ Բարիզի ճամբորդութիւնը կ'ընէ, դիտելու եղած նորութիւնները, Հանրապետութեան Նախագահը, նախարարները, ասպետանաւորները ամէնքն ալ կ'այցելեն այս ուշագրաւ ցուցահանդէսը, բայց մանաւանդ կիրակի օրերը, կէս գին (50 սանթիմ) վճարող, պարզ եանափ ժողովուրդն է, որ այն օրը ունի միայն ազատ, ու հոծ բազմութեամբ կ'այցելէ զայն, չարժելու տեղ չգտնելով. իսկ ուրբաթ օրերը, երբեմն 3, երբեմն 5 ֆրանգ վճարող select ընտրեալ, ինչպէս կ'ըսեն բազմութիւնն է, որուն մէջ մարգարէ մանեակ կամ 5–6 հազար ֆրանքի մուշտակ, զգեստ, կրող տիկիններու կը հանդիպիք։ Կաղայի օրն է. պարզ օրերու նուագախումբին յաջորդած է Օբերայի նուագախումբը. Automobile-Clubի դահլիճը բաց է նոյն օրը ամէնուն, ուր մեծ վարպետներու նկարներ, Ափրիկեան բոյսեր, թանկագին արեւելեան օթոցներ, կարասիներ, իշխանական սրահի մը երեւոյթը կուտան անոր։ Ճակատը բազմած է ահագին Պուտտա մը Բնքինէն բերուած. պահապանները օրուան համեմատ ա՛լ աւելի քաղաքա-

վար են. եւ հանրապետական Ֆրանսայի հաւատացեալները դէմ են իրենց մասնաւոր օրը ուզեն ընտրելուն։ Ռուվի սրահները Touring-Clubի կը վերաբերին (որ Automobile-Clubի մէկ մասը կը համարուի) 80.000 անդամներէ բաղկացած է եւ նպատակ ունի համայն աշխարհի touristներուն ճանչցնելու Ֆրանսան, իր ամէնէն նկարչագեղ եւ օգտակար երկիրներէն մէկը, ընծայելով իրենց այն ամէն դիւրութիւնները որ կան Զուիցերիա կամ Գերմանիա, որպէսզի նայն հաճոյքեամբ այցելեն Ֆրանսայի ամէն մասերը։ Այս նպատակաւ լսարաններ հաստատուեցան. Նախագահը հետեւեալ իմաստով երկու խօսք ըրաւ. «Ընկերութիւնը կազմած առիթիս մէկ դրամագլուխ ունէինք, ըսաւ, աշխատութիւն. այդ դրամագլխով, եղանք հարուստ, զօրաւոր ու օգտակար։ Տարեկան 5 ֆրանքով զոր անդամները կը վճարեն ընկերութեան ու հասարակաց օգտին համար, դիւրին երթեւեկութիւններու ձեռնարկութեամբ, երկաթուղեայ ընկերութեանց հետ համախոհութիւն ճամբորդութեան յարմարագոյն պեսիքէթներու մրցումներ հաստատելով, պանդոկներ բանալով, Հարաւային Ֆրանսայի Cornicheին չինութեամբ, մեծ ճամբաներու goudronnageի սկզբնաւորութեամբ, ամսաթերթով, Ֆրանսայի նշանաւոր վայրերու պատկերազարդ հրատարակութիւններով, որոնց 17րորդ հատորը լմնցած է, L'espérando համաշխարհային լեզուին տարածման նպատակով, որուն համար ի բաց առեալ դաշտերու մեծ քաղաքները, միայն Բարիզ 14 դասընթացք բացած ենք. ասոնց ամէնուն համար 4 միլիոն ծախսեցինք. 250.000 ֆրանքի փոքրիկ գումար մըն ալ նկատուած դրած ենք. այսպէս, եղրակացուց, աշխատութիւն եւ խնայողութիւն միանալու են յաջողելու համար։» Անդամներուն մէջ կան 3000 պանդոկապետ, որոնք գաշտներէն ալ հրատարած էին, եւ անոնց թեղչրութեամբ ընտրուած էին լսարանին նիւթերը։ Բանի որ սովորական touristի մը առաջին փնտռած բանը չափաւոր գինով մաքուր հանգիստ ննջասենեակ մը եւ ուտելիք կերակուր մը գտնելն է, պանդոկապետները երկրորդ օրուան համար Օթէլ Գոնթինանթալ հրաւիրուեցան, ընդհանուր syndicat մը կազմելու ու պանդոկապետի դպրոց մը հիմնելու համար, ինչպէս արդէն կայ եղեր Լօզանի մօտ։ Այսպէս ապագայ պանդոկապետները գործնականապէս պիտի սորվին թէ առողջապահական ի՛նչ կանոններով, գինելու ի՛նչ չափաւորութեամբ կարելի է պանդոկներ ունենալ, մեծ դրամագլխով ընկերութիւններ կազմել, անապատ ազատ վայրերը չենջնել, պանդոկներու չնորհիւ։ Projectionներու միջոցաւ, առնախօսը, անդուլ ճանապարհորդ—դրագէտ մը, ցոյց տուաւ Սաւոյէն, Պիրենեաններէն, Ալպեան լեռներէն, Գոթսիքայէն գեղեցիկ վայրեր, որոնք բնաւ վար չեն մնար կ'ըսէր Զուիցերիայէն։ Նոյնպէս projectionներով ցուցուց Touring-Clubի հովանաւորութեամբ կրճնօպլի մէջ բացուած տիպար պանդոկի մը ամէն մէկ մասերը, որուն պանդոկապետը արժանացեր է ոսկի միտալի։ Տեսանք խոհանոցները, սեղանատունը, դահլիճները, լոգարանները, ննջասենեակները, ուսկից ի բաց վանուած է կեղծ ճոխութիւնը, թանձր կերպասէ վարագոյրը, որոնց մէջ պահուած է տարիներու փոշին։ Լուացուելիք վարագոյրներ միայն կան, անկողինները մետալէ են, աթոռները եղեգնափայտէ, պատերը մասնաւոր laqué ներկով մը ներկուած, ուր կրնան լուացուիլ, վերջապէս չուայլօրէն բաշխուած են լոյս եւ օդ, այսինքն զուարթութիւն եւ առողջութիւն; եւ ամենօրեայ մաքրութիւն, եւ ուտելիք կերակուր, այնպէս որ ճանապարհորդը իր տունէն հեռացած չզգար ինքզինքը։ Սրահի մը մէջ ամէն օր ի ցոյց դրուած էին արդէն սիպար-ննջասենեակ մը եւ լոգարանի սենեակ մը։ Ընթերցասրահին պատերը ծածկուած էին նշանաւոր վայրերու լուսանկարներով, թղթատուելու համար սեղանին վրայ դրուած էին albumներ, այցելութեան արժանի հին. չէնքերը, պատմական տեղերը հեռաւոր ցոյց տուող. touristներու փորձութիւն տալու ամէն միջոց խորհուած էր, եւ ապահովաբար Touring Clubի այս հսկայ աշխատութեամբ, քանի մը տարիէն պիտի բազմապատկին երկրին հարստութեան աղբիւրները։

Ն.

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

Բարեյիշատակ Ծովսէփ Իզմիրեանցի կտակին արամագրութեան համաձայն՝ Սահակ–Մեսրոպեան Գրական Մրցանակաբաշխութիւնը տեղի պիտի ունենայ 1903 յունիս 26ին յաւուր տօնի Սրբոց Թարգմանչացն Սահակայ եւ Մեսրոպայ։

Այն ամէն հեղինակներն ու բանասէրները, որ գպրութեան եւ պատմութեան վերաբերեալ ո՛եւ է երկասիրութեամբ կը փոխադրին մանուկներ սոյն գրական մրցանակին, կը հրաւիրուին իրենց աշխատասիրութիւնները յուղարկել մինչեւ 1903 փետրուար վերջ՝ առ Ամեն. Սրբազան Պատրիարք Հայրն ի Կ. Պոլիս, տպագիրներն երեքական օրինակ, իսկ ձեռագիրները մէկ օրինակ՝ բայց յստակ գրուած։

Ընդունած գիրքեր եւ երկեր, մրցանակ ընդունին կամ ոչ, եւս չեն դարձուիր։

Մրցանակի ներկայացուած երկասիրութիւնք պէտք է ըլլան բաւական ընդարձակ աշխատասիրութիւններ նիւթի, դիւտի եւ ոճի առաւելութիւններով՝ ճոխացած եւ անձնական ու նոր տեսութիւններով պատրաստուած։

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Շատ փայլուն եղաւ կիրակի օրուան նուագահանդէսը Պարսկական Դեսպանատան մէջ եւ կրնանք ըսել թէ նախորդներն ալ գերազանցեց։

Նուագահանդէսներու միօրինակ չարքին մէջ, Պարսիկ վարժարանի եւ հիւանդանոցի նպաստին համար արուած տարեկան ցերեկոյթը յատուկ դրօշմ մը ունեցած է միշտ եւ ժամադրավայրը եղած է երաժշտասէր ընտրուած հասարակութեան մը։

Հոն չկայ ո՛չ ժիտրը, ո՛չ ալ չչուկը այն անհարկի իսօսակցութիւններուն որոնք տեղի կ'ունենան յաճախ ուրիշ նուագասրահներու մէջ, մինչեւ իսկ երաժշտական է՛ն գեղեցիկ հատուածը զարնուած առեն։ Աւելն ոք կուգայ հոն ինքնամփոփ, միտքն ու սիրտը նուիրելու պահ մը երաժշտութեան եւ անով մէկ քանի երջանիկ ժամեր անցընելու դիտաւորութեամբ։

Կիրակի օրուան բազմութիւնը որ լեցուցած էր Դեսպանատան մեծ սրահը, իրեն յարակից ներքնատեհեակներով, կը բաղկանար օտարազգի եւ մասնաւորապէս հայ ծանօթ ու ընտրուած հանդիսատեսներէ որոնց մէջ մէկէ աւելի գեղեցիկ տիկիններ կային ու գրաւիչ օրիորդներ՝ չա՛տ։

Ժամը ճիշդ երկուքին, ջութակահար Պռասէնի խմբակը սկսաւ նուագել Հայանի գուարթուօրը։ Անոնք որ առիթը ունեցած են ասկէ առաջ ներկայ գտնուիլ Թէօթէօնեայի նուագահանդէսներուն, կը ճանչնան արդէն տաղանդը եւ արուեստը այս վարպետ երաժշտախումբին որ երկար ծանօթ արուեստագնեռու մասնակցութեամբ (Մէրսընիէ, Էլինկեր եւ Ըարօնաքի, որուն կը յաջորդէ հիմա Պռասէն) musique de chambre անունով երաժշտական ընկերութիւն մը կազմած էր դասական հատուածներու ընդհանրացումին համար։ Հայանի ինչպէս նաեւ Շումանի եւ Մէնտէլսօնի հատուածներուն մէջ այս չորս երաժշտագէտները կրցան արտայայտել ամբողջ ներքութիւնը եւ ներդաշնակութիւնը արուեստին եւ անգամ մըն ալ ապացոյցը տուին իրենց կարողութեան ու ճարտարութեան։

Երաժշտասէրներուն համար նոր դէմք մըն էր Օր. Մաթիա Պէլաւ որ սկսաւ մեղի երգել Միհեօնի ծանօթ ռոմանսը,

Կը ճանչնամ այն երկիրը ուր նարնջենին կը ծաղկի

բաւական լաւ ու քաղցր ձայնով մը որ գնահատուեցաւ։ Տրէզտան Գօնսէրվաթուառէն վկայուած այս օրիօրդը չ'ուզեր տակաւին վճռել իր ձայնին ելեւէջները աւելի ներդաշնակօրէն ու արուեստով կ'արտայայտուէին, մանաւանդ Կռիկի վերջին կտորին մէջ։

Այսպարդին հրապոյրներէն մէկն էր նաեւ երեւումը՝ Տաւնան Տիրան պէյի նաղելի դուստր, Օր. Ամինէ Տաւնանի որ մանտօլինի վրայ նուագեց երկու գեղեցիկ կտորներ

այնքան ճարտարօրէն ու նրբութեամբ որ, հեռուէն, իր քնքուշ մատներուն տակ թրթռթրթռացող թելերը, անտառին մէջ երգող թռչուններու զեղգեղը կը յիշեցնէին երաշկոտներուն։ Մանաւանդ, այդ բանաստեղծական գործիքը, նուագահանդէսներու մէջ մուտ դանելէն ի վեր այնքան լաւ տպաւորութիւն թողած չէր հանդիսատեսներուն վրայ։

Բայց նուագահանդէսին յաջողութիւնը կը պարտինք մասամբ դաշնակահար Հէկէի որուն տաղանդը եւ անունը այնքան սիրուած ու ճանչցուած են հոս։ Դաշնակին առջեւ, Լիսթի աչկերտը, չունի այն կեղծ ու արուեստակեալ չարժուձեւերը կարդ մը ուրիշ դաշնակահարներու որոնք աւելի ինքզինքնին ցուցադրել կ'ուզեն ունկնդիրներուն առջեւ։ Հէկէ պարզ գլուխ մըն է, համակրելի, եւ աշխարհիկ մարդու մը գլուխը որ սակայն կարող է հասկնալ եւ զգացնել արուեստին բոլոր գժուարութիւնները, նրբութիւնները, գաղտնիքը եւ իր մատները ստեղնաշարին վրայ պատցուցած ատեն կըզգաս թէ նուագը բան մը կը խօսի ականջիդ ու սրտիդ։

Մէնտէլսոնի concerto հատուածը զոր նուագեցին Հէկէ եւ Օր. Քէթի Զիկօմալա, չատ յաջող անցաւ եւ լաւ gouté եղաւ ունկընդիրներէն։ Օր. Զիկօմալա, Հէկէի, Լիսզլիւլի նուբը հասակով չքնաղ աշակերտուհին, առաջին անգամն է որ կը ներկայանայ հասարակութեան, բայց ճշմարիտ վիրթիւօզի մը étoffe ունենալ կը ցուցնէ եւ վայլուն ապագայ մը կը խոստանայ։

Այս հատուածէն զատ, Հէկէ՝ յայտագրին երկրորդ մասին մէջ՝ մինակը նուագեց եւ բաժչատական երեք գժուարին հատուածներ, որոնցմէ մանաւանդ վերջինին, Ռիւպինշթայնի էթիւտին մէջ, իր արուեստը կատարելութեան հասցուց, համակելով ու գիւթելով ամբողջ սրահը։

Ջմռռնամ յիշել գարձեալ Պուասէնը որ ջութակի վրայ, Լանկէի ընկերակցութեամբ մեծ մաէսթրիայով մը նուագեց Վիէօմանի Ցանթեզի գարոխը, փոխարէն յայտագրին մէջ նշանակուած կրկին եւ Վիեխտօքթի երկու հատուածներուն զորս Վօնտրա պէյ չկըրցաւ զալ եւ նուագել, արկածով մը լինած եւ ձեռքին բթամատը ցաւցուցած ըլլալուն։

Աւասիկ անցեալ կիրակի օրուան նուագահանդէսին գեղարուեստական մասը որ մըտաւորական ճշմարիտ régal մը եղաւ բոլոր ներկաներուն համար։ Ռ. Ս.

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀՐԵՇՏԱԿԸ

(ԿԱՂԱՆԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

«Աւէն անգամ որ մանկիկ մը կը մեռնի, Աստուծոյ հրեշտակը կ'իջնէ երկրի վրայ, կը գրկէ մանկիկն իր թեւերուն մէջ, կը բանայ իր լայն թեւերը, կ'անցնի մանկիկին սիրած տեղերէն եւ քանի մը ծաղիկ կը քաղէ։ Այդ ծաղիկները երկու՝քին մէկտեղ կը տանին Աստուծոյ, որպէս զի Անիկա նորէն ծաղկեցնէ զանոնք վերը երկնքին մէջ՝ աւելի գեղեցիկ քան երկրի վրայ։ Բարին Աստուած կը սեղմէ ծաղիկներն իր սրտին վրայ եւ ամէնէն աւելի սիրածին վրայ համբոյր մը կը դրոշմէ։ Այս համբոյրը անոր ձայն մը կուտայ եւ զանի դասակից կ'ընէ երանելիներուն։»

Այսպէս կը պատմէր Աստուծոյ հրեշտակը՝ մեռած մանկիկ մը երկինք տարած ատեն ու մանկիկը մոխ կ'ընէր անոր իբր երազի մէջ։ Ու կը սլանային բոլոր այն տեղերէն վեր ուր պզտիկը խաղացած էր, հիանալի ծաղիկներով պճնուած պարտէզներու վրայ։—«Ասոնցմէ որո՞նք մեկտեղ պիտի տանինք երկինքին մէջ անկելու համար» հարցուց հրեշտակը։

Իրենց մօտ կը գտնուէր գեղեցիկ վարդենի մը։ բայց չար ձեռք մը անոր ցօղունը փրցուցած էր, այնպէս որ նորափթիթ կոկոններով բեռնաւորուած ճիւղերը վար կախուած կը չորնային ամէն կողմէ։

—Ես՛ղճ ծառ, ըսաւ մանկիկը. ա՛ռ ասիկա որպէս զի վերը Աստուծոյ քով ծաղկի նորէն։

Եւ հրեշտակը առաւ վարդենին։ Գրկեց մանկիկը. փոքրիկը կէս մը բացաւ աչքերը։ Ամէն կողմէ առատ ծաղիկներ քաղեցին։

«Բաւական ծաղիկ ունինք հիմա» ըսաւ մանկիկը եւ հրեշտակը համաձայնեան նշան մը ըրաւ, բայց տակաւին չվազցաւ դէպ ի Աստուած։

Արդէն մութը կոխած էր, ամէն տեղ խոր լռութիւն կը տիրէր, կ'անցնէին պզտիկ մութ ու նեղ փողոցի մը վերեւէն, որ լեցուն էր չորցած յարդի, մսխիրներու եւ աւելուկներու կոյտով մը։ Բոլոր այն կտրած պնակները, բոլոր այն գաճանգրիներու բեկորները, բոլոր այն ցնցոտիները նուազ հաճելի երեւոյթ մը կ'ընծայէին։

Եւ հրեշտակը մանկիկին ցոյց տուաւ այս բեկորներուն մէջտեղ ծաղկամանի մը կտորները. ծաղկամանէն դուրս ինկած էր հողի կտոր մը որուն փակած էին գետ թռտմած ու մէկ կողմ նետուած զաշտային մեծ ծաղկի մը արմատները։

«Առնենք տանինք ասիկա, ըսաւ հրեշտակը. վեր եղած ատեններս կ'ըսեմ քեզի թէ ինչո՛ւ։»

Բարձրացան օդին մէջ եւ հրեշտակը սա պատմութիւնը ըրաւ.

«Հոն այն մութ փողոցին մէջ, տեսակ մը ներքնատան խորը կը բնակէր խեղճ հիւանդ մանուկ մը։ Իր մանկութենէն ի վեր անկողին ինկած էր. երբեմն երբ ինքզինքը աղէկ զգար, սենեկին չրջանը կ'ընէր անթացուպով, եւ այդչափը բաւական էր։ Ամառը արեւուն ճառագայթները առեն առեն կուգային լուսաւորել այս թշուառ բնակարանը եւ ան առեն պզտիկը արեւէն կը տաքնար, իր նուրբ ու թափանցիկ մատներուն մէջ կարմիր արիւնին չրջան ընելը կը դիտէր, ըսելով. «Այսօր, փառք Աստուծոյ, կրցայ դուրս ելլել» Անտառին չքեղ կանանչութիւնը կը ճանչնար փեհոնի ճիւղով մը զոր դրացիին տղան բերած էր իրեն։ Այդ ոստը իր գլխուն վերեւ կը բռնէր ու իրեն կը թուէր թէ մեծ ծառերու տակ հանգչած է արեւէն հետու, եւ հազարաւոր թռչնիկներու հեչտաւուր դայլայլիկներուն մէջտեղ։

«Գարնան օր մը դրացիին տղան իրեն բերաւ նաեւ զաշտերու ծաղիկներ, որոնց մէկը դիպուածաւ արմատներ ունէր տակաւին։ Այդ ծաղիկը տնկուեցաւ թաղարի մը մէջ ու պատուհանին մէջ դրուեցաւ անկողնին մօտ։ Ջաջոյլ ձեռքէ մը տնկուած ըլլալուն՝ չառաւիղներ արձակեց եւ ամէն տարի նոր ծաղիկներ տուաւ։ Հիւանդ մանուկին պարտէզն էր այդ թաղարը. երկրի վրայ իր միակ գանձը. կ'ոռոգէր զայն, կը մչակէր խնամով ու միշտ զայն այնպէս մը կը զետեղէր որ պատուհանէն ներս թափանցող արեւու ճառագայթներէն ոչ մէկը կորսնցնէր։ Այս պատճառաւ ծաղիկը կ'աճէր ու կը գեղեցկանար իր երազներուն հետ. իրեն համար կը ծաղկէր ան, իրեն համար կ'արձակէր իր բոյրը եւ պչրուն երեւոյթներ կ'առնէր, երբ բարին Աստուած մանկիկին իրեն կանչէց, անիկա մեռնելէն առաջ դէպ ի ծաղիկը ծռեցաւ։ Հիմայ տարի մըն է որ մանուկը Աստուծոյ քով է եւ տարի մըն է որ ծաղիկը մոռցուած մնացած է պատուհանին վրայ ու չորցած է։ Տունը մաքրուած օրը փողոցին աղբերուն մէջ նետած են զայն եւ այդ հէք թռտմած ծաղիկն է որ մեր փունջին մէջ առինք, վասն զի չատ աւելի հրճուանք պատճառած է ան քան զարդարուն պարտէզի մը ամէնէն հարուստ ծաղիկը»

—Բայց ինչպէս գիտես դուն այս ամէնը, հարցուց մանկիկը։

«Գիտեմ, պատասխանեց հրեշտակը, վասն զի ես իսկ էի այդ անթացուպերով քալող հիւանդ մանուկը։ Շատ աղէկ կը ճանչնամ ես իմ ծաղիկս»

Ու մանկիկը աչքերը բոլորովին բանալով դիտեց հրեշտակին պայծառ դէմքը։ Նոյն պահուն մտան երկինք ուր հրճուանքն ու երանութիւնը անանց են։ Երբ բարին Աստուած մեռած մանկիկն իր սրտին վրայ սեղմեց, մանկիկը թեւեր ունեցաւ միւս հրեշտակին պէս եւ իրարու ձեռքէ բռնած երկուքն ալ սլացան մէկտեղ։ Բարին Աստուած իր սրտին վրայ սեղմեց նաեւ բոլոր ծաղիկները, բայց զաշտերու թռտմած ծաղկին միայն համբոյր մը դրոշմեց եւ ծաղիկն իսկոյն ձայն ունեցաւ ու սկսաւ երգել Աստուծոյ չուրջը թեւածող հրեշտակներուն հետ, յանհունս չըբջանակներ ձեւացնելով եւ ամէնքն ալ երջանիկ։ Ամէնքն ալ, մեծ ու պզտիկ, ներկէն օրհնեալ մանկիկը եւ դաշտերուն հէք ծաղիկը որ աղբերուն մէջտեղ նետուած էր բոլորովին թռտմած, նեղ ու մութ փողոցին մէջ։

Թարգմ. Հ. Ս. Խ. ԱՆՏԷՐՍԷՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կայսերական գնահատում. — *Գոհութեամբ կը ծանուցանենք թէ Վեհ. Սուլթանը բարեհաճած է Պալայի աստիճան շնորհել Առեւտրական եւ Հանրօգուտ չինութեանց նախարարութեան Վիճակագրական Դիւանին Տնօրէն Թօպէր էֆ. Եազըճեանի, Իւլայի Ա. աստիճան՝ Արշիպելագոսի նահանգին վերաքննիչ ատենի ընդհ. դատախազ Աչնան Տիրան էֆ.ի, Իւլայի Բ. աստիճան՝ Քաղաքապետութեան առողջապահական ժողովին անդամ Տօքթ. Կ. Օրմանեան էֆ.ի (եղբայր Ս. Պատրիարք Հօր) եւ Միւթէմայիզի աստիճան՝ Պիթլիսի կուսակալի օգնական Սմբատ էֆ. Տէր–Նէրսէսեանի։*

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը. — *Դատական եւ կրօնական գործոց նախարարութիւնը Կիլիկիոյ նորընտիր Կաթողիկոս Տ. Սահակ Սրբազանին հեռագրաւ ծանուցած ըլլալով իր ընտրութեան վաւերացումը եւ կայսերական Պէրաթին շնորհուիլը, Ն. Ամենապատուութիւնը իր երախտագիտութիւնը յայտներ է հեռագրաւ յատս կայս. Գահոյից, առաջին քարտուղար Բարձր. Թահսին փաշային միջոցաւ, միանգամայն արտօնութիւն խնդրելով Կ. Պոլիս գալու եւ անձամբ մատուցանելու իր հաւատարմական զգացումները յատս կայս. Գահոյից։*

Մոսկուայի ոճիրը. — *Մանօթ բարերար Պ. Խահակ Ժամհարեանի սպանութեան պատգամներուն վրայ ոա մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն օրաթերթերը՝ Նովոյե Վրեմիա ուս թերթէն քաղելով։ Ասկէ քանի մը ամիս առաջ, Ամիրով, Տէր–Ղուկասով եւ Տէր–Ղազարով անուն անձերը, որոնք ուազակներու խումբի մը անդամներն էին, Շուչի՝ Ակումբի մը մէջ Պ. Ժամհարեանցի հետ զրոյցի եւ անկէ քիչ առաջ մեկնելով դարանակալ եղան, ամայի վայր մը տարին Պ. Ժամհարեանցը եւ 30,000 րուպլիի մուրհակ մը առին ձեռքէն. բայց ոտիկանութիւնը յաջողեցաւ բռնել զանոնք։ Այս մարդիկն էին որ սիս կապած էին հանգուցեալին եւ իրենց ընկերներն ի գործ դրին իրենց չարվէժինդրութիւնը։ — Պ. Խահակ Ժամհարեանց իր Ցավհանէս եղբօրը հետ Մոսկուայի եկեղեցին մտած պահուն, երիտասարդ մը յառաջանալով դաշոյնի մահացու հարուածով մը զայն գետին տապալելէետքը՝ քովը գըտնուղ եղբօրը վրայ ալ խոյացեր է. բարեբաղդաբար ներկաները անմիջապէս ձերբակալեր ու ոտիկանութեան յանձներ են եղեռնագործը, այս կերպով կրկնակ ոճիրի մը առաջքը առնելով։ Ոճրագործին անունն է Միչէլ Եաբուպով որ հարցաքննութեան միջոցին յայտարարեր է թէ վրէժինդրական նպատակով գործեր է այս սպանութիւնը։*

Կոյրերու վարժարան. — *Ուրֆայէն, Գ. Կ. Ո., կը հաղորդէ մեզ ոա ինքնաշարժ լուրը. «Քաղքիս աղջկանց բարձրագոյն նախակրթարանի նախկին ուսուցչուհիներէն Օր. Մինրվի Ցարութիւնեան, որ քանի մը տարի առաջ իր աչքերուն տեսութիւնը կորսնցնելու դըժբաղդութիւնը ունեցած էր, 1900ին Լոնտոն երթալով՝ իրրեւ ուսանող կը հետեւէր կոյրերու վարժարանին դասաւանդութեանց։ Այդ օրիորդը նախորդ ամսուն Ուրֆա հասաւ ուր Ամերիկեան Միսիոնարութեան հոգատարութեան տակ պիտի բանայ կոյրերու յատուկ դպրոց մը։ Առ այժմ գրեթէ տասը ուսանողներու բաւղ դասական առարկաներ պատրաստ են ու նոյն թուով կոյրեր ալ իրրեւ ուսանող արձանագրուած»։*

Բրոֆ. Աբրահամ Տէր–Ցակոբեան, *Ռօպէրտ Քոլէճի ծանօթ ուսուցիչը, որուն յօդուածներն այնքան ախորժով կարգացուած են միշտ, ծանր արկած մը անցուց նախորդ չարթուն Բումլի Հիսարի բարձունքին վրայ, փոսի մը վրայէն ցատքած պահուն ոտքը կոտրելով։ Ցարգելի բոնիչ սորը կը գտնուի վարժարանին հիւանդանոցին մէջ, խնամոտ հոգածութեան մը առարկայ ըլլալով, եւ ամէն կողմէ ցաւի արտայայտութիւններ կընդունի։ Շուտափոյթ ապաքինում կը մաղթենք մեր բարեկամին ու աշխատակցին։*

Արտօնատէր Կ. Մ. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ

Տպագրութիւն Ց. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Գնդ. Տոքթ. Աղեքսանդր Պէյ Աւագեան այս ամսուան իր բնակութիւնը հաստատած է Բերա, Թարլա–Պաշի թիւ 121, ուր կը գըտնուի առաւօտ եւ երեկոյ: Իսկ կէս օրուան միջոցները, ուրբաթ եւ կիրակի զատ, կը գտնուի Պանճէ–Թաբու, Միհնասեան դեղատունը: 8—10

ՏՈՔԹ. Ն. ՏԱՂԱՒԱՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Կեդրոնատեղի Մատթեոսեան Տպարան Ֆիննանսըլար, Կ. Պոլիս

Գիտական չարժուձմ Ա. Տարի (1885) (*Սպառած*) : — *Գիտական չարժուձմ Բ. Տարի* (1886) 20 *դրչ.* : — *Գիտական չարժուձմ Գ. Տարի* (1887) 20 *դրչ.* : — *Բնական Պատմութիւն Ա. հատոր* (*Կենդ. Հիւսուածաբանութիւն եւ Մարդկային կազմախօսութիւն ու Բնախօսութիւն, Դասագիրք երկրորդական վարժարանաց*) : 40 *դրչ.* : — *Նախադրին հատուածը. Դասագիրք նախակրթարանաց* : 8 *դրչ.* : — *Ուսումնասիրութիւն միզային քարերու պատճառաբանութեան եւ կազմութեան վրայ* (*Ֆրանսերէն*) 10 *դրչ.* : — *Մանրէաբանութիւն* 10 *դրչ.* : — *Տիեզերք եւ իր կազմութիւնը* (*Ժրանսերէն*) 10 *դրչ.* : — *Գրիպոտ Աղաթոն* (*Մագում եւ կենսագրութիւն*) $2^1/_2$ *դրչ.* : — *Առողջապահութիւն* : 25 *դրչ.* : — *Մինդսկան դործարանք* (*Կազմախօսութիւն, Բնախօսութիւն եւ Առողջապահութիւն*) 6 *դրչ.* : — *Մարդկային Սաղմնախօսութիւն* : 5 *դրչ.* : — *Բառացուցակ Ախտանուանց* (*Բ.*) *Տիպ* 3 *դրչ.* : — *Տարրերակութիւն* (*Գ Տիպ*) 3 *դրչ.* : — *Տիեզերք եւ իր կազմութիւնը* (*Հայ. թարգմանութիւն*) 10 *դրչ.* : 8—10

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Գ. ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ԲԵՐԱ, ՄԵԾ ՓՈՂՈՑ, ԹԻՒ 200

Կալաթա–Սէրայի Լիսէին դէմ

Բ. Եւ. Շբ. օրերը առաւօտեան կանուխէն մինչեւ իրիկուան ժ. $11^1/_2$

Բ. Դ. Ուր. օրերը 6 էն մինչեւ $11^1/_2$

Կիրակի օրերը ժամադրութեամբ

ԻՆՆԻՕՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՋ 1828–1829

ՀՐԴԵՀԻ ՁԻՒՂ

Մինչեւ 1899ի վերջը հաւաքեալ ֆոնտ	240,000,000 *ֆր.*
1899ին *գանձուած ապահովագին*	19,500,000 »
Թրամապլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ դրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՑ ՁԻՒՂ

Մինչեւ 1889ի վերջը հաւաքեալ ֆոնտ	99,000,000 *ֆր.*
Ընթացիկ ապահովագրութիւններ	253,000,000 »
Թրամագլուխ եւ պահեստ	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց դէմարին հետ կը համեմատի 60% — *ինչ որ «Ինձիօն»ի ապահովագրեալ կ'ըսնձայէ հսկայ հրաշխատուրիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐՆԱՅ ՉԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐ ԵՒ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՓՈՎ :*

Արեւելքի համար մասնաւոր սակագոյց գիտնալով: *Նպաստաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ ո՛ր եւ է ընկերութեան պայմանները : Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով Ինձիօնի ապահովագրեալք ՉԵՐՄ են այն վճասներէն եւ յուսախաբութիւններէն, որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ շահաբաժիններու բարդման* (accumulation des bénéfices) *ՅՈՒԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ դրութեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին :*

Ընկերութեան գրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՑՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆԿԱՆ *Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տճարհնութիւն*

Կ. Պոլիս, Կալաթա, Թահնապուրուն խան, Օամ. Պանճալթի դիմացը

Գերձակութիւնք Թուրքիո գլխաւոր քաղաքաց մէջ

Ընդարձակ Օրացոյց

Ս. Փ. ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ

1903 ՏԱՐԻՈՑ

Հրատարակուեցաւ Ս. Փրկչեան Հիւանդանոցի Ընդարձակ նոր Օրացոյցը՝ նորագոյն եւ ճոխ ու կարեւոր պարունակութեամբ, որ այս անգամ պատրաստուած է կարեւոր տեղերէ ստացուած հրահանգաց համաձայն։

Տոմարի բաժինը կը պարունակէ ազգային օրացոյցը՝ արական եւ իգական անուններու տոնախմբութեանց օրերը՝ ամէն ճոխացած, փոխոխուած անուններու յաւելուած մը, անցած հինգ եւ գալիք հինգ տարիներու համառօտ օրացոյցը, հին ու նոր եւ ուրիշ գործածական տոմարներու վերաբերեալ տեղեկութիւններ։

Ընդհանուր գիտելիքներու մասին մէջ կը գտնուին տիեզերական պատմութեան վերաբերեալ նշանաւոր թուականներ եւ վերջին դարերու հայ տարեգրութիւններէն քաղուած եկեղեցական ու գրագոյական, բաւեգործական, գրական գիտական եւ արուեստագիտական թուականներ, ինչպէս նաեւ աշխարհագրական համառօտ ծանօթութիւններ եւ աշխարհի վեհապետաց ծննդեան եւ գահակալութեան թուականներ։

Պետական վիճակագրութեան բաժնին մէջ կը գտնուին Օսմանեան Բարձր Օգուտափառ Ինքնակալաց անուններն եւ թուականները, Օսմանեան Կայսրութեան ամիսոյ աշխարհագրութիւնը, նահանգներու, մեծ պաշտօնէութիւնը, Հայ ատենանուիրներն եւ Հայ պաշտօնատարները։

Հայ. եկեղեցւոյ բաժնին մէջ գրուած են ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան՝ ինչպէս նաեւ Կիլիկիոյ, Աղթամարայ, Երուսաղէմի ու կ. Պոլսոյ աթոռներուն գաւազանակիրքը, Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքարանը, Թաղօրեայք Մայրաքաղաքին, Առաջնորդական վիճակներու Պատրիարքութեան եւ ուրիշ տեղեր։ Առանձին ցոյց նշանակուած են նաեւ Հայ Հասուկական եւ Հայ Բողոքական ու Թուրքիոյ արեւելեան Քրիստոնեայ Հաստատութեանց հոգեւոր պետերը եւ անոնց Վարչութիւնները։

Գործառնական ու գործածական բաժնին մէջ հաւաքուած են կարեւոր նիւթեր, ինչպէս դրամատունք, Օսմանեան Կայսերական Պանկա, դրամներու բազդատական ցուցակ, զանազան տերութեանց չափեր ու կշիռներ, Անատոլուի երկաթուղեայ վճռաբներու աստիճանոյ, քարտէր, տօնավաճառներ, թղթատարութիւն, նամակատուններ, կ. Պոլսոյ Հայ բժիշկները, Հայ ճարտարարուեստները, Հայ վաճառականները, վկայեալ ուսուցիչները։

Իբր յաւելուած՝ գրուած են նաեւ տպագրական նիւթերու մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնք, նիւթոյ ցանկ, ընդարձակ այբբենական ցուցակ մը ու ազդեր։

Հոգարարձութիւնս, որ Հիւանդանոցի Ընդարձակ Օրացոյցին քանի տարիներէ ի վեր գտած ընդունելութենէն քաջալերուած՝ ինքզինքը իբր կտակ մէկ կանոն ի գործ կը դնէ այն կարեւոր հրատարակութիւնն հնազհնաւ ատելի օգտաչատ եւ շահեկան դնելու, կը յուսայ թէ Գատ. Հասարակութիւնը այս անգամ եւս գնահատելով անոր կարեւորութիւնը, մանաւանդ ի նպատի առնելով գոյացեալ հատութիւն՝ Հաստատութեանս վերաբերեալը, պիտի հաճի սէրտ եղած չափ գնել անկից, որ գարձեալ 10 դրչի կը ծախսի Հիւանդատնոյս Գրատնեակին ի Մեծ Նոր Խան եւ բոլոր գրավաճառաց քով։

ՌՕՍԻՍ — ROSSIA

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾՔ

Ընկերութեան գրամագլուխը, ամբողջապէս վճարուած	10,667,667 ֆրանք
1901 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագիններ ու տոկոս	54 000 000 »
Երաշխաւորութեան գումար	122 000 000 »
Ապահովագրեալներուն վճարուած գումար	249 400.000 »

Կեդրոնատեղի, Ղալաթիոյ խաչափին վրայ, Մահտասան հին տեղը

Ընդհ. Գործակալ
Ա. ՀԻՒՐՄԻՒԶ

Ընդհ. Գործակալ
ԹԷՈՑՈՐ ՌԷՔՔԷՆ